خوێندنەوەی سیستەمی پەروەردەی هێزی داگیرکەر له کوردستان

حەسەن ساڵحزادە*

ئەگەر بمانەوێ پرسی فێرکاریی حکوومەتی ئێران بە تەنیایی و لە یەک ڕەهەندەوە بخەینە بەرباس و لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی کارناسانەی بۆ بکەین، ئاکامەکانی جێ متمانە نین و ئەنجامێکی دڵخواز و گونجاوی لێناکەوێتەوە. بە واتایەتی دیکە، ئەگەر لە ناو سیستەمی فێرکاریی ئێراندا، بە تەنیایی بە دوای خەسارەکاندا بگەڕێین، تا ئەو ساتەی کە پەردە لە سەر دامەزراوە و قۆڵە جۆراوجۆرەکانی نیزامی سیاسیدا کە پێوەندیی قووڵ و دوولایەنەیان لە گەڵ مەسەلەکەدا هەیە، هەڵنەدەینەوە، ئەنجامێکی گونجاومان بۆ چارەسەریی گرفتەکان وەچنگ ناکەوێ.

پێشەکی

لە زۆربەی نێزیک بە تەواوی وڵاتانی جیهانی ئەمرۆ، منداڵانی تەمەن ٦ بۆ ١٨ ساڵ، ڕێژەی قوتابیان پێکدێنن. ئەم ڕێژەیەش بە گوێرەی کات و قۆناخی ژیان، دەتوانێ بەشێکی بەرچاوی کۆمەڵگە لەخۆ بگرێ. بە چاوپۆشین لە ڕێژەی ئەو کەسانەی کە بە درێژایی تەمەنیان بواری خوێندنیان بۆ نەڕەخساوە، دەکرێ بگوترێ کە تێکرای ئەندامانی کۆمەڵگەی ئەمرۆ، بەشێک بوون لە قوتابیانی دوێنێ و هەروەها منداڵانی تەمەن ژێر ٥ساڵیش بە زوویی بەم قۆناخەدا تێدەپەڕن. هەر بۆیە توێژی قوتابی، تەنها چینێکی تایبەتی گەڵ ناگرێتەوە، بەڵکوو هەمووان بە بێ‌جیاوازی لەخۆ دەگرێ. ئاوردانەوە و گرینگیدان بە فێرکار، وەک بەهای پێوەرە ئەخلاقییە پەسەندکراوەکان وایە کە دەتوانێ فاکتۆرێکی ڕێخۆشکەر بۆ دەستڕاگەیشتن بە پرسی خوێندن بێ و گەشەی هەمە لایەنەی جۆراوجۆر بە دوای خۆیدا بێنێت.

منداڵ لە تەمەنی ٥-٦ ساڵیدا ڕەوانەی قوتابخانە دەکرێ و قوناخەکانی گەشەی فیزیکی،هزری، دەروونی و سۆزداریی خۆی لە قوتابخانە تێپەڕ دەکات. قوتابییان لە قوتابخانە بابەتەکان وەردەگرن و دەیانگوازنەوە بۆ بنەماڵە. کە وایە ئەم کارە پێوەندیی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆی دوولایەنەی هەیە و دەتوانێ کاردانەوەی ئەرێنی یان نەرێنیی بۆ بنەماڵە بە دواوە بێ. لەخۆڕا نییە کە ئەگەر دەسەڵات، دەوڵەت یان سیستەمێکی حکوومەتداری بخوازێ ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتی، ئیدیۆلۆژیکی، مۆڕاڵی و هتد لە وڵاتەکەیدا پێکبێنێ، لە یەکەم هەنگاودا دەرکەی قوتابخانەکان دەکاتەوەو لەوێوە دەست بە دابەزاندنی پرۆژەکەی دەکا. چونکوو ئەوەی ئەمرۆ لە قوتابخانە ڕوودەدا، لە داوارۆژدا لە کۆمەڵگەی ڕاستەقینەدا خۆی دەبینێتەوە. هەر لە بەر هەستکردن بەم گرینگییەشە کە حکوومەتە نادیموکراتیک و داسەپاوەکان، قوتابخانەکان بە بارمتە دەگرن و بە شێوەیەکی دواکەوتووانە و بێ‌ڕەحمانە ئیدە و مەرامەکانیان لەوێ دادەمەزرێنن هەتا بەشکم بتوانن وەک سەرەتایەک بۆ داهاتوو، کۆمەڵگەی پێ گوێڕایەڵ و دەستەمۆ بکەن.

حکوومەتی کۆماری ئیسلامیی ئێران لەوەتی هەیە، هەوڵ و تەقالای بە ئیسلامی کردنی کۆمەڵگەی بە شێوەی ڕواڵەتی و دڵخوازی خۆی دەدا و ئەم ڕەوتە تا ئەمرۆش هیچ سنوورێکی بۆ بنەماڵە و ئازادیی تاکەکەسی نەهێشتووەتەوە. دەسەڵاتخوازە داسەپاوەکان لە درێژەی ئامانج و مەبەستە سیاسییەکانیاندا هەمیشە پێیان وایە کە لە بە ئەنجام گەیاندنی ئەرکە پێ ئەسپێردراوەکانیاندا ناسەرکوتوون و وادەزانن کە هیچ سەرکەوتنێکیان وەدەست نەهێناوە. هەر بۆیە پاش چوار دەیە بەردەوام بە کردەوەکانیاندا دەچنەوە و بە بیانووی جۆربەجۆر، هێرشی کۆنەپەرەستانەی خۆیان لە ژێر ناوی «بەربەرەکانێ لە گەڵ هێرشی فەرهەنگی بێگانە» بەرۆژ دەکەنەوە.

لە بەرانبەردا ئێمە دەبینین نەتەوەی کورد سەرەڕای ئەوەی کە لە سەر زێد و خاکی خۆی دەژی و خاوەن کولتوور و تایبەتمەندییە بەرزو بە نرخەکانی خۆیەتی، کەچی مخابن دەرەتانی ئەوەی نییە کە بە پێی بنەمای داب و نەریت و کەلەپووری خۆی، قوتابخانە دڵخوازەکانی بنیات بنێ. ئەوە لە حاڵێکدایە کە بە پێی هەموو پێوانەکانی سەردەم، گەلی کورد مافی خۆیەتی کە خاوەن دەزگا و پەروەردەی سەردەمیانەی تایبەت بە خۆی بێت؛ دەزگایەک کە لەودا منداڵی کورد بە زمانی کوردی لە سەر نیشتمانی خۆی گەشە بکات و مێژووەکەی بنوسێ و بخوێنێتەوە. منداڵەکانی کوردستان دەبێ مافی ئەوەیان هەبێ کە بەیت، چیرۆک، گۆرانی، شیعر، حەیران، کەلەپوور، بەسەرهات، پەند و تێکڕای خسڵەتە ڕەنگاوڕەنگەکانی دیکەی گەلەکەیان بزانن و بە ئەمانەتەوە بۆ نەسڵەکانی دواى خۆیان ڕایانبگوازن.

سیستەمی پەروەردەی دەسەڵاتی

ئەمرۆکـــەی ئێـــران، جیا لەوەی کـــە خاوەن ناوەرۆکی ســـەردەمیانە نییە، لە هیچ بوارێکەوە ناتوانـــێ وەڵامدەری ویســـت و داخوازییەکانی گەلـــی کورد بێ. هەر بۆیە ئەرکی سەرشـــانی چـالاکان و تێکـــڕای تاکەکانـــی کۆمەڵگەی کوردســـتانە کـــە لەگـــەڵ ئـــەم داگیرکارییە ئاشـــکرایەدا بەربەرەکانـــێ بکـــەن و بـــە پێی ویستی ئەمڕۆیی و داخوازییەکانی گەلی کورد، قوتابخانەی خۆیان دابمەزرێنن.

بـــە پێـــی لێکۆڵینـــەوەکان هەنووکـــە ٦ میلیارد لە حەشـــیمەتی جیهان واتە ٨٣٪ بە زمانی دایکی خۆیـــان دەخوێنن. لە بەرانبەردا تەنهـــا ١٧٪ منداڵان ئەومافەیـــان پێ نەدراوە کە بـــە زمانی دایکی خۆیان گەشـــەو نەشـــە بکەن. هۆکاری ئەم ئاســـتەنگەش دەگەڕێتەوە بۆ وڵاتانێک کە دەزگای سیاســـیی تۆتالیتێرو دواکەوتوویان بەسەردا سەپاوە، یان پێکهاتەی وڵاتەکەیـــان چەند ڕەگەزییە و لەودا ڕەگەزێک بە شێوەی ڕەگەزپەرەستانە، دەسەڵاتی گشتیی قەبـــزە کردووە. بە پێی ئاماری بڕوا پێ کراو، ٢ لەسەر ٣ی حەشیمەتی ئێران، واتە ٦٧٪ مافی خوێندن بە زمانی دایکیان لێ ئەستێندراوە.

بە پێـــی داتاو ڕاپۆرتـــەکان، قوتابیگەلێک کە زمانی فێـــرکاری و زمانی دایکییان یەکە، گەشەی پەروەردەییبان بە نیسبەت ئەوانیتر زیاترە. ئەو قوتابیانەی کە زمانی خوێندنیان لە گەل هی خۆیان جیاوازە، تووشی دواکەوتەییی فێـــرکاری دەبـــن و ڕێژەکەی بە نیســـبەت ئەوانیتـــر بـــە ٩ بەرانبەر مەزەنـــدە دەکرێ. زۆربەی پســـپۆڕانی بواری زانستی پەروەردە و ڕاهێنان لە ســـەر ئەو باوەڕەن کە دەبێ لانی کەم ٥ ســـاڵی دەســـپێکی فێرکاریی بەرنامە و پرۆگرامـــی خوێندکاریی منـــداڵ، بە زمانی دایکـــی بەڕێوە بچێ. ئەوە دەبێتە هۆی ئەوەی کە قوتابی، بە ســـانایی پێوەندیی ســـۆزدارانە لەگەڵ مامۆستاکەی و دەوروبەری پێک بهێنێ و لە ئاکامدا لە باری هزر و دەروونەوە گەشـــە و باڵا بکا.

سیاســـەتی زاڵ بـــە ســـەر سیســـتەمی فێرکاریی وڵاتی ئێمە

ئەگەر بمانەوێ پرســـی فێرکاریی حکوومەتی ئێـــران بـــە تەنیایی و لـــە یـــەک ڕەهەندەوە بخەینە بەرباس و لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی کارناســـانەی بـــۆ بکەیـــن، ئاکامەکانـــی جێ متمانە نیـــن و ئەنجامێکی دڵخواز و گونجاوی لێناکەوێتـــەوە. بە واتایەتی دیکـــە، ئەگەر لە ناو سیســـتەمی فێرکاریی ئێرانـــدا، بە تەنیایی بـــە دوای خەســـارەکاندا بگەڕێیـــن، تـــا ئەو ســـاتەی کە پەردە لە ســـەر دامەزراوە و قوڵە جۆراوجۆرەکانی نیزامی سیاسیدا کە پێوەندیی قـــوول و دوولایەنەیان لە گەڵ مەســـەلەکەدا هەیە، هەڵنەدەینەوە، ئەنجامێکی گونجاومان بۆ چارەسەریی گرفتەکان وەچنگ ناکەوێ.

لە ناو هەر دەســـەڵاتێکدا، هێڵە سیاسی و ستراتێژیکەکان هەر کام بە جۆرێک کارتێکەریی ڕاستەوخۆیان لە ســـەر پرسی پەروەردە هەیە. ئەم هێڵگەلـــە دەتوانن بە شـــێوەی ئەرێنی یا نەرێنی ئاڵوگۆڕ لە ناو قوتابخانەکاندا ســـازبکەن و لەوێ ڕا بۆ گۆڕەپانی ڕاستەقینەی کۆمەڵگەی پێوەندیـــداری خۆیانـــی بگوازنـــەوە. ڕوانگەی سیاسیی دەســـەڵاتی ئێران لە هەمبەر پرسی پەروەردە و فێرکردن، ڕوانینێکی ئاشـــکرایە و کۆمەڵگەی ئێران ســـاڵانێکە پێوەی دەناڵێنێ. هەربۆیە ســـەرچاوەی ئەم سیاســـەتە نەشیاوە جێگـــەی تێڕامانە. سیاســـەتێک کە پرســـی فێرکاری و دۆخی خوێندنگەی بۆ ســـەردەمانی کۆن و دەورانی نەزانی بردووەتەوە. نوســـخەی فێرکاریـــی کۆمەڵگەی ئێمە کـــە هەڵقوڵاوی پێداویســـتییەکانی گەلی کورد نییە، ساختە و نێردراوی ســـپای داگیرکەرە. لەوەش خراپتر، کاکڵی کۆی بەرنامەو ســـەرچاوە دەرسییەکان، زەلکاوی ئەندێشـــەی کۆمەڵە کەســـانێکن کە جیا لەوەی لە زاتی مرۆڤ ناگەن، بگرە زۆریش دژەمرۆڤـــن و گومانی جینایـــەت و تاوانیان لە ئەستۆیە. کەواتە بنەمای فیکری و هزریی وەها ســـەچاوەگەلێک نەتەنیا خزمەت بە گەشـــەی

مرۆڤ و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی ناکەن، بەڵکوو ڕێگە خۆشکەری مانەوەی کۆمەڵگە لە زەلکاوی نەزانی و گەڕانەوە بۆ سەدە ئەویستاییەکانن. لە کوردستان، ڕوانگەی بەرتەسکی هەڵێنجاوی بیری شۆڤێنیزمی ئێرانی ئاوێتە بە ئایین، بە نەرمی قۆناخەکانی داگیرکاریی تێپەڕاندووە و مانای ڕاستەقینەی کۆلۆنیالیزمی ناوخۆییی ساخکردووەتەوە. بیری داگیرکاریی کوردستان، لە توێی پلان و بەرنامەی چەشناوچەشندا خزاوەتە ناو ناوەندەکانی خوێندن و دەزگای پەروەردە و فێرکاریی وڵاتی ئێمەی قورخ کردووە، بە جۆرێک کە دەرەتانێک بۆ بژاردەکانی خۆیان لە بەردەستدا نەماوەتەوە.

لە قوتابخانە بە بارمتەگیراوەکانی ئێمەدا، بیر و باوەڕگەلێکی نەشیاو، شەڕەنگێزانە و ڕیاکارانە، خاوەندارێتی لە چارەنووس و داهاتووی بە نرخترین سەرمایەکانی گەل و نیشتمان کە هەمان جگەرگۆشەکانمان، دەکەن. ئەم باوەڕانە، نە تەنیا توانای نواندنی تایبەتمەندی و داخوازییەکانی گەلی کوردیان تێدا بەدی ناکرێ، بەڵکوو دایم بیر لە دۆزینەوەی پیلانگەلێک دەکەنەوە کە بتوانێ پانتاییی داگیرکارییەکانیان پەرە پێبدات. بەرپرسان و کارگێڕانی پەروەردەی دیاری ئێمە، بە ڕواڵەت هەوڵی بارهێنانی منداڵەکانمان بۆ دنیای مەعنەوی و بەختەوەریی قەبر و قیامەت دەدەن، کەچی لە کردەوەدا، بۆخۆیان چاوچنۆکانە و بێشەرمانە، باوەشیان بۆ دنیای مادی کردووەتەوە و هیچ نان و خوانێک دەریای تەماحیان تێر ناکات. دیارە چەرخی دەزگای پەروەردەیەک کە بە دەستی ئەندیشەی ئەم توێژەوە بگەڕێ، بەرهەمەکەی لەوەی کە هەیە باشتر نابێ.

قوتابخانەی دڵخواز و سەردەمیانە

بە خوێندنەوەی سیستەمی پەروەردەی پێشکەوتووی وڵاتان و هەڵسەنگاندنی بارودۆخی کومەڵگەی جیهانی لە بوارە جۆربەجۆرەکانەوە، بۆمان دەردەکەوێ بەرنامە و مادە فێرکارییەکانی ئەوان بە بەراورد لەگەڵ هی وڵاتی ئێمە جیاوازیی زۆریان هەیە. پێشوەچوونی ئاستی پێوەندیی چڕوپڕی گەلانی وڵاتان و گۆڕینەوەی بەها کولتوورییەکان، کارتێکەریی بەرچاوی کردووەتە سەر سەرچاوە دەرسییەکان. بۆ وێنە لە قوتابخانەی سەردەمی ئەمڕۆدا، زانستە مرۆییەکان هاوتەریب لە گەڵ زانستە ئەزموونی و ڕاهێنانە هزری و فیزیکییەکان بە ناوەڕۆکێکی دەوڵەمەندەوە دەچنە ناو بەرنامە دەرسییەکان و قوتابیان ڕادێنن کە بە چ شێوەیەک لە گەڵ هاوشێوەکانیان هەڵسوکەوتی سەردەمیانە و شیاو بکەن.

ئەمڕۆ کارناسان و سیاسەتوانانی بواری پەروەردە، لەوە تێگەیشتوون کە سەرتیترەکانی ئازادی، بەرانبەری، برایەتی و یەکێتی، وەختێک جێبەجێ دەبن کە بە وردبینییەوە بەها و گرینگی بە زانستە مرۆییەکان بدرێ. تاکی کۆمەڵ بە تێپەڕاندنی قۆناخەکانی خوێندکاری، ئەخلاقە شیاوەکان فێردەبێ و وەخۆگرانە بۆ ناو کۆمەڵگای ڕاستەقینە دەیانگوازێتەوە. قوتابخانەی شیاوی سەردەم ئەو شوێنەیە کە بە بێ جیاوازییەکانی ڕەگەزی، ئایین، چینایەتی و پێشینە و پلە و پایەی سەرپەرەستانی قوتابی، باوەش بۆ منداڵانی کۆمەڵگەی خۆی دەکاتەوە و بۆ هەموان دەرفەتی بەرابەر دەرەخسێنێ. ئەگینا ناتوانن لە مەیدانی کردەوەدا دروشمە سەرەکییەکانی ئازادی، بەرانبەری، برایەتی و یەکێتی، لە ناو کۆمەڵگەی خۆیاندا جێگیر بکەن. قوتابخانەی ئەمڕۆ بە کەڵک وەرگرتن لە ئامرازە زانستییەکانی تایبەت بە مەسەلەی فێرکاری، وەک ئەرکێکی گرینگ، شوناسی ڕاستەقینەی تاکی قوتابی ڕوون دەکاتەوە. بە واتایەکی دیکە، قوتابیان دەبێ لە قوتابخانە، وانەکانی مێژوو، جوگرافی، زمان و کەلەپووری تایبەت بە خۆیان و دەورووبەریان فێربن و لە کەشوهەوایەکی گونجاودا، دەرەتانی ئەوەیان بدرێتێ کە شوناسی ڕاستەقینەی خۆیان

بۆ دیتـــران دەربخـــەن. ئەوەش لە ڕاســـتیدا بەســـتێنێکی لەبار بۆ بەهێزکردنی گۆڕینەوەی بیروڕا دەرەخسێنێ.

قوتابیانـــی هەر نەتەوەیـــەک، ئەو کاتە دەتوانـــن خۆیان لە ناو قوتابخانەی دڵخوازی خۆیاندا ببیننەوە کە خاوەنی دەســـەڵاتێکی دادپەروەرانە و دێموکراتیک بن. ڕەخساندنی زەمینەی پێویســـت بۆ بەهێزکردنی کولتوور و تایبەتمەندیی دیکە، وەک پرســـی زمانی دایکی، ڕێزگرتنی بنەمای سەرەکیی مافەکانی مرۆڤـــە کە دەبێ دەوڵەتـــان بە بێ منەت و بـــێ فێڵ و تەڵەکە لـــە بەرچاوی بگرن و لە قوتابخانەدا کارئاســـانیی بۆ بکەن. زەرورەتی کۆمەڵایەتی و ڕامیاریی وڵاتانی دێموکراتیک لـــە ڕەنگاورەنگیـــی فـــرە ئەتنیکـــی و فرە زمانییـــەوە دەردەکەوێ و لە ئاکامدا جێگەو پێگەی ئەم بەها گرینگە وەک ڕاســـتییەکی ئاشـــکرا مامەڵەی لە گەڵ دەکرێ. جیهانی مرۆییی ئەمرۆی ئێمـــە، دنیایەکە کە بەرەو پێکەوە ســـازانی ئاشـــتیخوازانە پەلکێشمان دەکات و بـــۆ خۆی بەرەو باوەڕ و ئەندێشـــە جیـــاوازەکان دەخزێ، هەر بۆیە دەبێ کاری ڕاهێنان لە سەر بنەمای پشوودرێژی بکرێ. ســـەقامگیر کردنی ئەمەش ئاستی گەشە و باڵغ بوونی هزری و کۆمەڵایەتیی مرۆڤەکان پیشان دەدا.

کە واتە ئەو دەسەڵاتانەی کە بە هەڵبژاردنی ڕێبازی کۆنەپەرەستانە و ناسەردەمیانە، هەوڵی لەباربردنی پرۆسە پەرەگرتووەکانی کۆمەڵگەی بەشـــەری دەدەن، بەشـــیان لـــە ڕەوڕەوەی مێـــژوودا تەنیا ڕســـواییە و شـــوێنەواریان بە نفرینکراوی دەمێنێتەوە. ئاوردانەوەیەکی خێرا لـــە تایبەتمەندییەکانی قوتابخانەی ســـەردەم کە لە ســـەرەوە باســـیان کرا، ڕێژیمی نووکەی ئێرانمان بۆ دەخاتە لیســـتی ڕەشی دەسەڵاتە کۆنەپەرەســـت و دژە مرۆیییەکان کە تا ئێستا لـــە پێناو دامەزراندنی قوتابخانەی ســـەردەمدا تێنەکۆشاون.

گرفتە دەرەکـــی و ناوخۆیییەکانی بەردەم پرسی پەروەردە

بە گشـــتی کاتێـــک باس لـــە گیروگرفتەکانی دەزگای پـــەروەردە دەکەین، لـــەم بوارەدا دوو کێشەی سەرەکیمان دێتە بەرچاو، کە دەکرێ بە سەر دوو بەرەی ناوەکی و دەرەکیدا دابەشیان بکەین. مەبەســـت لە گرفتی دەرەکی و ناوەکی ئە و کێشـــانەن کە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ پەیوەندییـــان بـــە سیســـتەمی پـــەروەردە و فێرکردنەوە هەیە و هەریەک بە جۆرێ لە وزە و ئینێرژیی ئەم دەزگا پڕ حەشیمەت و هەستیارە کەم دەکەنەوە. لێرەدا بـــە پێی تواناو دەرفەت هەر یەک لەم کێشـــانە دەخرێنە بەر سەرنجی خوێنەران.

کێشە دەرەکییەکان

سەبارەت بە گرفتە دەرەکییەکان دەکرێ باس لە هێندێک بابەت بکەین وەک، پەرەنەگرتوویی وڵاتانی جیهانی ســـێهەم (کە ئێرانیش یەکێک لەوانـــە)، گۆڕانکاریـــی بێ کۆتاییی زانســـت و تێکنۆلۆژیی نوێی کۆمەڵگە پێشـــکەوتووەکان و خۆنەگونجاندنی بەشێک لە وڵاتان لەگەڵ ئەم ڕەوتە، بەرزبوونەوەی ئاســـتی چاوەڕوانییەکانی خەڵک لە دامودەزگا دەوڵەتییەکان بەتایبەت لە وەزارەتی پەروەدە، بە مەبەستی دەستەبەربوونی مافەکانیـــان، هەروەهـــا نەبوونی ســـەرچاوەی ئابووریی پێویست بۆ تەیارکردنی قوتابخانەکان لەمەڕ کاروباری پەروەردە و ڕاهێنان، بەشێکن لەو گرفتانـــەی کە پـــەروەردەی هێندێک لە وڵاتان و یەک لەوان وڵاتـــی ئێران لە گەڵیان بەرەوڕوون.

ئەوەی ئەمڕۆ حکوومەتی ئێران سیاسەتی پۆلێن کردنی کارو پیشـــەکان پێڕەو دەکا و بە چـــاوی ئەمنیەتی بۆ زۆربـــەی کار و چالاکییە پیشـــەییەکان دەڕوانـــێ، لەنـــاو کۆمەڵگـــەدا کاردانەوەی خراپی بـــە دواوە بووە. لە لایەکی دیکەوە دابەشکردنی ناشیانەی بوودجەی وڵات بـــە ســـەر وەزارەتەکاندا گەلێـــک ناعادلانەیە.

بە هەژاری هێشتنەوەی چینی مامۆستایان لە ژێر هێڵی هەژاری و پیرانەگەیشتن بە دامەزراوە و ناوەندە خوێندکارییەکان تەنها بەو بیانووەی کە توانای بەرهەمهێنانی ئابوورییان نیە، بۆچوونێکی گزەونانە و فریودەرانەیە. لە ئارادابوونی ناوەندگەلێکی سەرکوتکەری وەک سپای پاسداران و بەسیج و دەیان ناو و دەستەواژەی هاوچەشن و لیلی دیکە کە ئەندامەکانیان هەر یەک بە جۆرێک بوودجەی وڵاتیان خستووەتە بەرچنگی خۆیان و لە بەرانبەر هیچ لایەنێکی حقوقی و یاساییشدا بەرپرسیار نین. وەک دیارە هەر مامۆستایانی ئێمەن کە لە پێناو ویژدانی ئینسانیی خۆیاندا خزمەت بە گەل و نیشتمانەکەیان دەکەن. بە هۆی نزم بوونی ئاستی مووچەی مامۆستایان و کەم بوونی پێداویستییە سەرەتاییەکان، زۆربەی تاکە شیاو و لێهاتووەکان لە هاتن بۆ ناو دەزگای پەروەردە خۆ دەبوێرن، ئەمەش لە خۆیدا بۆتە هۆی بێ بایەخ بوونی پیشەی مامۆستایەتی.

کاتێک دەمانهەوێ باس لە کێشە سەرەکییەکانی ناو سیستەمی پەروەردە بکەین، دەبێ وەک ئامانج و قۆناخی کۆتایی ئەم دەورەیە چاو ببڕینە زانکۆ کە ئەویش لە ڕێگای تاقیکارییەکی سەراسەریی ئاڵۆز و پڕ لە کێشە بە ناوی کونکوور دەستەبەر دەبێ. سێبەری قورسی دێوەزمەی کونکووری سەراسەری بەسەر سیستەمی فێرکارییەوە، ئامانجە سەرەکییەکانی قۆناخی دواناوەندیی شاردووەتەوە. هەڵسوکەوتی هەڵپەرەستانە و ناشیانەی بەرپرسانی ئەم بوارە، کێشەکانی ئاڵۆزتر کردووە و تا هەنووکە لەم بارەوە نەیانتوانیوە خۆیان یەکلایی بکەنەوە یان هەڵوێستێکی ئامانجدار کە لە بەرژەوەندیی گشتیدا بێ، بگرن. ماوەی چەندین ساڵە وەزاەتی پەروەردە بە هاوکاریی وەزارەتی علووم، پێوەن پرسی کونکوور چارەسەر بکەن و جێگرەوەیەکی گونجاوی بۆ دابنێن، بەڵام چونکوو بەرژەوەندیی شەخسیی بەشێک لە بەرپرسان دەکەوێتە مەترسییەوە، بە هیچ ئامانجێک ناگەن.

یەکێکی دیکە لە کێشە قووڵەکانی بەردەم پەروەردەی ئێران مامەڵەی ناسەردەمیانەی بەرپرسانە لەگەڵ نەتەوە و باوەڕمەندە جۆراوجۆرەکانی ئێران. بێگومان یەکێک لە گرینگترین لایەنەکانی پێناسەی هەر کۆمەڵگەیەک پێناسەی نەتەوەیی و ئەتنیکیی ئەوانە کە هێندێ جار ڕواڵەتێکی ئایینیش بە خۆوە دەگرێ. بێخەبەر لەوەی کە ڕەنگدانەوەی هەقیقی و بەجێی تایبەتمەندییە کولتوورییەکانی گەلانی دانیشتووی ئێران دەتوانێ وزەی دیاردەی هەست بە جیایی کردن و لە پەراوێز کەوتن لە ناو بازنەی پەروەردەردا لاواز بکا. ئێستا بە داخەوە کتێبە دەرسییەکان وەکوو یەکێک لە کەرەسە دیارەکانی پرۆسەی پەروەردە و فێرکردن، بوونەتە ئامرازی پیلانی دەسەڵاتداران و دەسەڵاتە سەرەڕۆکان. ڕژێمە داسەپاو و دژی گەلییەکان بە پێی کولتوور و ئیدیۆلۆژیی تایبەتی خۆیان، پێداگری لەسەر لایەنێکی تایبەت لە بایەخ دەکەن کە دەبێتە هۆی ئەوەی لایەنەکانی دیکە بکەونە پەراوێز و بگرە حاشایان لێ بکرێ. بە واتایەکی دیکە، لە ئێرانی بەلا لێدراوی ئێمەدا، کتێبە دەرسییەکان لە جیاتی ئەوەی هەڵقوڵاوی ناخی کۆمەڵگە بن، مخابن ئیدیۆلۆژیی ژەنگاویی دەسەڵاتە داسەپاوەکەی نیزام دەنوێنن.

حکوومەتی ئەمڕۆی ئێران، بۆ خۆی لە هەمووان باشتر دەزانێ کە بە چ شێوەیەک مافی گەلانی ستەم لێکراوی وڵاتەکە ژێرپێ دەنێ و بە هەموو تواناوە ڕێگری لە وشیار بوونەوەی گەلان دەکا. نوێنەرانی حکوومەت کە پۆستە سەرەکییەکانی ناو پەروەردەیان وەک دەست و دیاری پێشکەش کراوە، بێ ئەوەی لە پێویستیی ڕاستەقینەی کۆمەڵگەی ئێران بگەن، تەنهاو تەنها بیر لە بەرژەوەندییە شەخسییەکانی خۆیان دەکەنەوە و دەبێ وەک

ڕاسپێردراو فەرمانی دەسەڵاتی ناوەندگەرا جێبەجێ بکەن. ئەم تاقمە لە ڕێگای میدیا پاوانکراوەکانی ڕژێمەوە، بە هێنانە بەرباسی گۆڕانکاری لە سیستەمی پەروەردەدا خۆڵ لە چاوی خەڵک دەکەن و سەرپۆش لەسەر ڕاستییەکان دادەنێن. ئەگەرچی دوایین گۆڕانکاریی سیستەمی پەروەردە پڕە لە چەواشەکاری و ڕواڵەتی فریوکارانە. بەڵام دەسەڵات لەسەر بنەمای ڕیاکارانەی خۆی، تێدەکۆشێ گەلانی ئێران بەو قەناعەتە بگەیەنێ کە گۆڕانکاریی ئەمجارەیان لەسەر بناخەی زانستی نۆژەن کراوەتەوە و لەگەڵ دەزگای پەروەردەی کۆمەڵگە پێشکەوتووەکانی جیهان هاوتەرازە.

ڕاستە لە زۆربەی وڵاتان دوو ڕۆژی کۆتاییی هەفتە مامۆستا و قوتابییان لە پشوودان و ناچنەوە قوتابخانە، بەڵام ڕۆژانی دیکەی هەفتە بە درێژاییی ڕۆژ لە قوتابخانەن، تەنانەت مافی ئەوەشیان هەیە کە بۆ نیوەڕۆژە لەوێ بمێننەوە و بۆ ئەو مەبەستە قوتابخانە یارمەتییان دەکا. هاوکات لەگەڵ ئەوەی کە دەرفەتی گەشەی زانستی و هزری بۆ منداڵان دەرەخسێ، پێویستە هەر منداڵێک تا تەمەنی ١٦ ساڵی بنێردرێتە بەر خوێندن و دەست کێشانەوە لە قوتابخانە قەدەغەیە. هەروەها تەواوی پێداویستییەکانی خوێندن لە ئەستۆی حکوومەتە، بە بێ ئەوەی خەڵک منەتبار بکا یان وەک کارێکی خێرخوازانە لەو پرسە بڕوانێ.

بە بەراوەرد کردن و هەڵسەنگاندنی ئەم بنەما سەرەتاییانە لە گەڵ پەروەردەی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیی ئێران، بە سانایی دەردەکەوێ کە پەروەردەی ئێمە تا چ ڕادەیەک لە ژێر هەڕەشەدایە و بنەماکانی خۆڕانەگرن. بە پێی گۆڕانکاریی چەند ساڵی ڕابردوو، قوتابخانەکانی ئێمە ٥شەممان دادەخرێن و گۆیا بۆ قەرەبوو کردنەوەی کاری ئە و ڕۆژەش دەبێ بە ڕۆژەکانی دیکەی هەفتە کاتژمێرێک زیاد بکرێ. ئەمە لە حاڵێکدایە کە قوتابیانی ئێمە بە شێوەی دوو شیفتن. جا بەرپرسانی بواری پەروەردە چۆن ئەم شاکارەیان خوڵقاندووە و لە قوتابخانە چەند شیفتەکان بە هەر شیفتێک یەک کاتژمێریان زیاد کردووە، جێی سەرسوڕمانە؟

بە پێی دوایین گۆڕانکارییەکانی پەروەردەی ئێران، ئەوەتا چەندین ساڵە کە قوناغەکانی خوێندن ئاڵوگۆڕیان بەسەردا هاتووە و سیستەمی ٥،٣،٤ جێگای خۆی بە سیستەمی ٦، ٣، ٣ بەخشیوە. ئەوە لە حاڵێکدایە کە هیچ گۆڕانێکی بنەڕەتی بە سەر ناوەڕۆکی کتێبە دەرسییەکاندا نەهاتووە. زانیارییەکان باس لەوە دەکەن کە بە هۆی بێ بەرنامەیی و سەرەڕۆییی بەرپرسان، ئەم پلانەش چی لە هێنەکانی زووتر زیاد نییە و تووشی قەیرانی گەورەتریش هاتوون. ئەگەر سەرەڕۆییی بەرپرسانی بواری پەروەردە بەربەست نەکرێ، لە داهاتوویەکی نزیکدا دووکەڵی چەوتکارییەکانیان، کۆمەڵگەی ئێران لەوە زیاتر بەرە و تاریکی دەبات.

لە ئێران حکوومەت نەتەنیا لە بەرانبەر دیاردەی نەخوێندەواریدا بە جیددی خۆی بە بەرپرسیار نازانێ، بەڵکوو تا ڕادەیەک زەخت و گوشاریش دەخاتە سەر قوتابیان و لە ئاکامدا زەمینەی هەڵاتن لە بەر خوێندن بۆ بەشێکی بەرچاو لە قوتابیان دەرەخسێ. بە پێی ئاماری باوەڕ پێکراو ڕێژەی منداڵانی سەر شەقام و ئە و منداڵانەی کە دەخرێنە بەر کار، هەتا دێ ڕوویان لە زیادبوونە و ئەم دیاردەیە وەک نەخۆشییەکی کۆمەڵایەتی پەرەی ئەستاندووە. یەکێکی دیکە لە گرفتەکانی بواری پەروەردە، پەرەپێدانی دیاردەی ناعادڵانەی کەرتی تایبەتی قوتابخانەکانە و ئەمەش تا دێ لە ناو کۆمەڵگەدا خراپتر خۆی دەنوێنێ. بە داخەوە، نیزامی دەسەڵاتدار بە بێ ئەوەی هەست بە مەترسیی دیاردەی نەشیاوی هەڵاواردن بکا یان گوێرایەڵی ویستی ڕەوای چینی هەژاران بێ، بانگەشە بۆ قوتابخانە و فێرگە تایبەتییەکان دەکا. بەرپرسان لە ئاکامی ئەم کردەوە

ناســەردەمییەدا، لە لایــەک مافی خوێندن لە چینــی هەژار زەوت دەکەن و لە لایەکی‌ترەوە، بــە بەردەوامی دەرفەتی زێڕین بۆ چینی بورژوا دەخولقێنن کە خۆشیان لەوێدا خۆ دەبیننەوە.

مێــژووی پــەروەردەی ئێــران نیشــانی دەدا کە لە شۆڕشــی مەشــرووتەوە تا ئەمڕۆ، حکوومەتەکانــی ئێــران ڕۆڵــی چاودێــری و سیاســیی خۆیانیان لە ناو دەزگای پەروەردەدا کۆکردووەتەوە و پرسی گرینگی فێرکاری، وەک چەمکێکی دەوڵەتی-سیاسی بە ئەژمار دێ. لە میانــەی ئاڵوگۆڕەکانی فێرکاریــدا، حکوومەت ڕۆڵی ســەرەکی و کۆتایی دەگێڕێ و ڕێگە نادا کــە ئەکتەرگەلی مامۆســتا، قوتابی، بنەماڵە و ناوەندە ســەندیکایی و یاساییە سەربەخۆکان بەشداری بکەن.

بەمجۆرە دەبینین کە حکوومەت و ناوەندە بڕیاردەرەکانیان، ویست و سیاسەتەکانی خۆیان بە شێوەی زۆرەکی لە سەرەوە بۆ خوارەوە بۆ ناو پانتایی قوتابخانــەکان دەگوازنەوە و ڕوانگەی خۆیان دەســەپێنن. ئەم تەقەلاگەلە کەمتر لە جێنایەت نین، بە تایبەت ئەوەی کە دەیانەوێ شــوێنەوارە کولتوورییەکانی گەلانی ڕەســەنی ئەم دیارە بســڕنەوەو ڕێگەی ویژمان، ڕاپرسی و هاوکاریی گشتی لە نێوانیاندا خاشەبڕ بکەن.

کێشە ناوخۆییەکان

ســەبارەت بــە کێشــە ناوخۆییەکانــی نــاو سیستەمی پەروەدەی ئەمڕۆی ئێران دەتوانین چاو بخشــێنین بە خاڵگەلێکی وەک، شێوازی ناشــیانەی هەڵبژاردنی(گزینــش) مامۆســتا، ڕاهێنان و ڕاگرتنی ناعادلانەی هێزی کار لە ناو پەروەردە، پاســیڤ بوونی هەڵبژاردنی مودیران لە ئاســتی قوتابخانە، ئیــدارە ناوچەییەکان و بگرە تا بەرپرســانی ناو وەزارەتخانە، شکســتی بەڕێوەبەرایەتیــی قوتابخانــەکان بــە تایبەت لە بواری ڕاکێشــانی بەشــداربوونی بنەماڵە و مامۆستایان لەمەڕ باشــتر بەڕێوەبردنی ناوەندە خوێندکارییــەکان، لاوازبوونــی سیســتەمی کۆنتــڕۆڵ، لاوازبوونی چاودێــری و هێژاندنی پراکتیک لەســەر بەرنامە و پلان و گرفتەکان، نەبوونی لێکۆڵینەوەی زانســتی و بەراوردکردن لە گەڵ زانستی ڕۆژ، هەروەها لەخوارەوەبوونی ئاســتی زانســتیی ژمارەیەکــی بەرچــاو لە مامۆستایان و بێ‌مەیلییان بۆ خۆ ئاکتیڤ کردن لــە نــاو کلاس، کزبوونــی ڕادەی مێهرەبانیی پەیوەندییەکانــی نێــوان بەڕێوەبەرایەتیــی قوتابخانە و مامۆستا، قوتابی و بنەماڵەکان.

ئەگەرچــی بە ســانایی دەتوانیــن دەیان ئاستەنگ و ئاریشەی دیکە لە ناوەوە و دەرەوەی پــەروەردە بخەینە بەرباس کــە هەریەکەی بە جۆرێک بەرۆکی ڕەوتی فێرکاریی سەردەمیان گرتووە، بەڵام ئەگەر دەزگای پەروەردەش هەروا ســەرەڕۆیانە بچێتە پێش و چارەسەری کۆسپ و تەگەرەکانی ســەر ڕێگای فێــرکاری نەکا و گوێرایەڵی ڕاســتییەکان نەبێ، دەبێ هەمووان چاوەڕوانــی ئەوە بیــن کە لــە داهاتوویەکی نێزیکــدا گەورەترین وەزارەتــی کۆمەڵگە، واتە وەزارەتی پەروەردە و فێرکردن بەرەو ئاقارێکی نەخوازراو و مەترســیدار بــڕوات و پێکهاتەی فرەنەتەوەیی ئەم وڵاتە زیاتر لە جاران تووشی سەرلێ‌شێواوی ببێ.

پێش‌بینیی داهاتوو

ئەگەر بەرنامەکانی پــەروەردە بەرەو بارهێنانی مرۆڤ لە ناو سیســتەمێکی گەل‌سالاردا بن و گەشــەی هەمە لایەنەی کۆمەڵگــە لەبەرچاو بگیــردرێ، ئــەو چاوەڕوانییە لە هــەر تاکێک دەکــرێ کە بــە پێــی بەرنامــە و گەلاڵەی دیاریکراو، وێڕای بەشداریی چالاکانە لە ئەرکە کۆمەڵایەتییەکان و بازاڕی کار، بە شــەرافەت تەکنیکەکانــی ژیان وەدەســت بخــات و لە ڕۆحی مافخوازی، بیرکردنــەوە، بەدواداچوون، ڕەخنەگری، خوڵقاندن و نوێخوازی بەهرەمەند بــێ. هەروەها لــە خوێندکارانــی دواناوەندی چــاوەڕوان دەکــرێ کــە پــاش تێپەڕاندنی دەورەکانیــان، هەســتی هونەریــی خۆیــان پیشــان بدەن و تۆوی هاریکاری، ئازادیخوازی،

ئاشتیخوازی، بەرابەرخوازی و ڕێزگرتن لە ماف و بەهاکانی مرۆڤ لە هزرو دڵیاندا چەکەرە بکا. هەروەها پێویستە زەمینەیەکی وەها لەبار بۆ فێرکاران و لاوان ڕێک بخرێ کە لە بەرانبەر پرسە گرینگە نیشتمانی و کلتوورییەکاندا خۆیان بە بەرپرسیار بزانن و بە مەبەستی سەقامگیرکردنی بیری کۆنەپەرەستانە لە ئاست هەرجۆرە هەڕەشەیەکی دژەئینسانیدا دژکردەوە لەخۆیان نیشان بدەن.

دیارە لە وڵاتە پێشکەوتوو و دیموکراتیکەکاندا ئامانجی دواڕۆژی وەزارەتی پەروەردە لە لایەک جێگیر کردنی بەها و بایەخە مرۆییەکانە و لە لایەکی دیکەوە، بەرگیری کردن لە بەلاڕێداچوون و دوور کەوتنەوەی قوتابیان لەو دیاردە و ئاڵۆزیگەلەیە کە کۆمەڵگە بەرە و لێکترازان، هەڵاواردن و پۆلێنبەندیی چینایەتی دەبەن. لە کۆمەڵگایەک کە دانیشتووانەکەی دەستەبەندی دەکرێن، پلەی هیوا بە ژیان بەردەوام سەرەوخوار دەڕوا. کاتێک قوتابییانی ئەمڕۆ وەک پێکهێنەرانی کۆمەڵگەی ڕاستەقینەی داهاتوو لە یەکەم ساتەکانی چوونیان بۆ خوێندنگە، خۆیان بە ڕۆح و جەستەوە لە ناو گێژاوی نکۆڵی و شاردنەوەی هەقیقەتەکاندا دەبیننەوە، گەشە و نەشەی ڕاستەقینەی خۆیان لەدەست دەدەن و ناکرێ لەو بەستێنەدا چاوەڕوانی کۆمەڵگەیەکی بەختەوەر بین، واتە ئەو داهاتووەی کە چاوەڕوانی ئەوانە تاریکە و تروسکەکانی هیوای بە گوێرەی دڵخوازی سەردەمیانە تێدا بەدیناکرێ.

وەک دەبینین، ئەگەر ڕێگەچارەیەکی ئاشتیخوازانە بۆ دۆخی مەترسیداری پرسی فێرکاری لە کوردستان نەدۆزرێتەوە و مافی زەوت کراوی ئەو گەلە نەدرێتە دەست خاوەندارانی ڕاستەقینەی خۆی، ئەرکی تاکەکانی گەلی کورد لە داهاتوودا قورستر دەبێت. قوتابیانی کوردستان کە هەڵقوڵاوی دڵی گەلێکی بەشخوراون، لە بارودۆخێکدا دەژین کە زمانەکەیان بە هێند ناگیرێ، کلتوورەکەیان بە پلە دوو یان سێ دێتە ئەژمار، مێژووەکەیان گیرۆدەی چەواشەکاریی بێبەزەییانەیە و جوگرافیا و ژینگەیان لێ زەوت کراوە. لە ڕاستیدا ئەم تایبەتمەندیگەلە بە شێوەی ناڕاستەوخۆ بە گوێچکەماندا دەچپێنین کە ڕابین و چیتر ستەم و داگیرکاری قەبووڵ نەکەین.

دوا وتە

گەلی کورد ئە و کاتە دەتوانێ بە داهاتووی خۆمان پشت ببەستێ کە لەودا ڕووی ڕاستییەکان پێشان لاوان و مێرمنداڵانی بدرێ و بە بێ دڵەڕاوکێ و بە ئەمنییەتەوە بۆ داهاتوویەک ڕابێن کە لە ودا هەر تاکێکی ئەمڕۆیی، جێگە و بەهاکانی خۆی بدۆزێتەوە و بە بێهەڵاواردنی نژادی، جنسی و چینایەتی لە کەشوهەوایەکی ئازاد، بەرابەر و برایانەدا بژی.

ئەگەر بارودۆخی قوتابخانەکانی ئێران سەبارەت بە ویست و داخوازیی گەلانی ئەم وڵاتە بدەینە بەر سەرنج، دەبێنرێ کە دەزگای پەروەردەی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی، نە تەنیا گوێبیستی داوای ڕەوا و ئینسانیی کۆمەڵگەکەی نەبووە و گەشەی سەردەمیانەی بە قوتابخانەکان نەداوە، بەڵکوو بە پێچەوانەوە، لە ژێر کەرەسەی ڕیاکارانەی بە ئیسلامی کردن بەردەوام سیاسەتی مراندنی حەز و خولیای منداڵانی ڕەچاو کردووە. هەروەها چارەنووسی ئەوانی کردووەتە قوربانیی مانەوەی حاکمییەت و ساتە شیرینەکانی تەمەنی هەستیاریانی فەوتاندووە. زۆربەی بەرپرسانی سەرەکی و پلەباڵای ناوچە بێبەشکراوەکان و یەک لەوان کوردستان، لە کەسانی ناپسپۆڕی بواری پەروەردە پێکهاتوون و لە جیاتی پلەی زانستی، پایەو دەرەجەی نیزامییان هەیە. هەر بۆیە لەوێ دەزگای پەوەردە لە جیاتی خزمەت کردن بە کولتوور و فەهەنگی تایبەت بە خۆیان، مخابن لە ژێر پیلانی جۆراوجۆر و ڕەوشتی دژە مرۆییانەدا هەوڵ دەدا شوناسی ڕاستەقینەی دانیشتووانەکەی لە ڕێگەی قوتابییانەوە بگۆڕێ

و کەلەپووری دەوڵەمەندی ســەر بە خۆیان، بە جێگیر کردنی سیســتەمی تۆقاندن و کوشتن بفەوتێنێ.

ئەزموونی چەند ساڵەی نیزامی ئیسلامیی زاڵ بە ســەر وڵاتەکەماندا نیشــانی داوە کە زۆربــەی بەرنامــە و پلانەکانــی قوتابخانە و سەرچاوەی کتێبە دەرسییەکان، لە گەڵ زات و سروشــتی قوتابییان نامــۆن. وەها بابەت و ناوەرۆکگەلێــک ناتوانن هاندەری درێژەدان بە خوێندنی منداڵان بن. سیاســەتی ئەمنییەتی و مێتــۆدی ســەدە ناوەندییــەکان بەســەر کەشــوهەوای قوتابخانەکاندا زاڵە و ئامانجدار کردنی پەروەردە و ڕاهێنان تەنها بە مەبەستی خزمەت بە بەهێزکردنی ئیدئۆلۆژیی بەرتەسک و وشکی دەســەڵاتی داســەپاو، قوتابخانەی لە گەشــە و نەشە خســتووە. ئەگەر دەزگای پــەروەردەی وڵاتێــک نەتوانــێ منداڵەکانی خــۆی بۆ داهاتووی وڵاتەکەی ئامادا بکات، بە دڵنیاییــەوە کۆمەڵگەی ئــەو وڵاتە لەدوارۆژدا تووشــی قەیرانــی ســالمی پێکەوەهەڵکردن دەبێــت و لــە ڕەهەندەکانی دیکەشــەوە لە گەیشــتن بە ئامانجە ســەردەمییەکان سارد دەبێتەوە.

پێشنیار بۆ چارەسەریی گرفتەکان

بــە هۆی هەبوونی هەنــدێ باروذۆخی تایبەت بە وڵاتــی ئێران، وەک پێکهاتــەی فرەنەتەوە، بەدیهاتنــی دێمۆکراســی لەم وڵاتــەدا بە بێ سیستەمێکی حکوومەتیی شــیاو و ڕاهاتوو لە گــەڵ پێکهاتــە کۆمەڵایەتییەکەی، ئاســتەمە و یــەک ناگرێتەوە. گونجاوتریــن ڕێگەچارە بۆ چارەســەریی ئەو گرفتەش دەتوانێ سیستەمی فیدراڵــی بێــت. ئەگەرچی چەندیــن دەیە لە دامەزرانی دەوڵەتی مودێرن لە ئێران تێدەپەڕێ، بــەڵام بــە هۆی ئــەوەی کــە مافــی نەتەوە جۆراوجــۆرەکان لەوێدا لە بەرچــاو نەگیراوە، دێمۆکراسی پەرەی نەسەندووە و پێشکەوتنێکی ئەوتۆی بە خۆیەوە نەدیوە.

ئەمڕۆکانە لە زۆربەی وڵاتانی فرەنەتەوەدا، کێشــەی مافی پێکهاتەکانیــان بە گرێدانی دێمۆکراســی و فیدراڵیزم چارەسەر کردووە. لــە ئاکامــی پشــتگوێ خســتنی چەمکی گرینگــی فیدراڵیزم لــە پانتاییی کۆمەڵگەی ئێران، مەســەلەی فرە نەتەوەیــی و ڕێدۆزە پێوەندیدارەکانی هەتاکوو ئێستاش دەرفەتی باسوخواســتی بــۆ نەڕەخســاوە، بەڵکوو بە پێچەوانەوە، بە هۆی زاڵ بوونی تەنیا گەلێک بە ســەر پێکهاتەکانی دیکەدا و قۆرغ کردنی حکوومەتــی ناوەندی، دەســەڵات نەیتوانیوە پارێزەری مافی هەمووان بێ یان لە گۆڕەپانە ناوخۆیــی و دەرەکییەکاندا لــە نوێنەرایەتی کردنی گەلان و کولتووری دەوڵەمەندەکانیان دەستەوەستان ماوەتەوە.

هەرچەنــد ناکرێ یــەک ڕەهەندی چاو لە کێشەکان بکرێ و لە ڕاستیدا کۆمەڵە گرفتێک بە یەکەوە ئەو دۆخە لێڵەیان بە سەر کۆمەڵگەی فرەچەشنی ئێراندا هێناوە، بەڵام نابێ نکۆڵی لەوە بکەین کە هەتا بیرێکی ئازادانە و دێمۆکراتیک دنیــای مرۆییــی وڵاتــی ئێمــە دانەگــرێ و سیســتەمێکی دێمۆکراتیکی دەسەڵاتداری لێ نەکەوێتەوە، گەلانی ئێران بە گشــتی و گەلی کورد بە تایبەتی، ناتوانن بە سانایی لە سێبەری دەزگایەکی پەروەردەی عادڵ و ســەردەمیانەدا خۆیــان ببیننەوە. گرینگتریــن و گونجاوترین چــارەش ئەوەیە کە هەمووان بــۆ دامەزراندنی سیســتەمێکی فیدراڵی، بە پێی تایبەتمەندییە ئەتنیکی و جوگرافییەکانی تێکڕای پێکهاتەکانی وڵاتی ئێران تێبکۆشین.

سەرچاوە

١. قوتابخانەکان بۆ داهاتووی منداڵانمان نۆژەن بکەینەوە
Refondons l›école pour l›avenir de nos enfants
٢. بنەماکانی کۆمەڵناسیی لاوان، برنهارد شیفەرس، وەگێڕانی یووسف فەقیهی
٣. فیدراڵیــزم لــە وڵاتانی فــرە نەتــەوەدا، ناوەنــدی لێکۆڵینەوەی ستراتێژیکی حدکا-پاییزی ٢٧١٢ی کوردی